

Марія (фрагмент)

Степан Тудор

Події з життя наймичок розказані просто

Було за північ, як забрала їх поліція, що прийшла з Вежбовою. Місто вже спало. На кривлях лежало зимне шкливо місяця. Сині плахти тіней висіли поперек вулиць.

Грузли в них мовчки, йдучи серединою дороги. Наперед Магда, чорна, гарячо понура. За нею Марія з Леною. В кінці Лейка простоволоса, з відкинутою на плечі гривною. Чули себе плечима. Віддихи їх зливались парою над головами й спадали за ними одним пасмом.

Йшли тісно біля себе, вступаючи у живі сліди втиснуті в білу землю.

За річкою, на горбі лежав шпильастий замок з одною лямпою під кривлею, як звір одноокий.

Хвіртка в мурі була глибока, вузька, проходили її гусаком, одна при одній. Хтось із сторожі відділив Лену від Марії. Вона крикнула коротко й гостро, наче фльоретом пхнула. Відскочив набік, гаркнувши погрозливо:

— Zamilkniesz, kurwo

Поклала ззаду руки на плечі Марії й так вийшли на подвіря.

Йшли довго заснулими в холодній сирості коридорами. Плісні лампки блимали в високому склепінні. З темних, заглиблень чорніли мовчки двері. Було їх багато, могли їх поділити й ковтнути шматками. Минали їх збитою купкою, стримуючи віддих. І тільки як спинились при останній келії в кінці коридора, зітхнули разом, а Магда сказала голосно:

— То десята. Надвірня, зимна.

Ключниця брязнула замком, Магда питала:

— Порожня?

— Буде за вами порожня? Лежить там льокаторка. Заходи!

Вийшли й станули біля порога. Камера була довга, вузька, пошматована чорними тінями. В далекому кутку темніла на лігві самітня постать закутана в сіре. Лежала на боці з підогнутими ногами. Не було видно її обличчя за густою тінню в кутку. Проте чули на собі з темної віддалі нерухомий, важкуватий погляд.

Магда пройшла помалу на середину камери й підняла голову. Було в келії тихо. Потім спитало з кутка низьким, припухлим з мовчанки голосом:

— Ти Магдо?

Магда повернула обличчя на голос і послухала. Пригадувала хвилю. Тоді повернулася усією постаттю до дівчат і сказала облегчено:

— То Лая — комуністка.

Була таки Лая.

Вона підвелася з лігва й сіла просто, підобравши ноги. Пустила руки здовж боків і склала долонями на колінах. Мовчала хвилю, потім сказала:

— Йдіть сюди, до купи, — тут зимно.

Провела пальцем по стіні, набрала на пучку инею й стрясла на землю.

Наперед підійшла Магда й сіла з кінця тапчана. Потім Лена з Ленкою. Потім Марія, для неї лишили місце біля Лаї.

Магда спитала:

— Ти знову тут, Лає.

— Була й знову. А то так, тільки, дурниця. День-два потримають і пустять.

Помовчала, дивлячись кутками очей на Марію. Спитала:

— Ви всі — разом?

Магда кивнула.

— Чого?

Магда стряхнула головою й замкнула на хвилю очі. Була ще в тумані, що висів довкола неї гарячою плахтою. Потім повернулась усім тілом до Лаї й розказала живо, що могла розказати. Дійшла до вдару по Вежбовій, голос у неї хитнувся й обірвався в грудях. Вона ковтнула сухо і відвернула голову на камеру. Мовчала.

Тоді розказувала Ленка. Підняла брови на лоб, усміхалася оповідаючи. Слова її поймалися тим усміхом, як м'яким матовим поСВІТоМ. Були по діточому легкі й потеплень Були теж безладні й спішні. Як брязнула в них кинута Леною ваза з печивом, вони сипнулись гарячими шматками й обірвалися на половині слова. Ленка здвигнула плечима й глянула ніяково на Лену.

Та сказала байдуже:

— I wszystko. Pobiliśmy tego troche — i tyle.

Вона відсунулась у глибину тапчана й узяла під себе ноги, як Лая. Затягнула суконку на колінка, вмостила і сказала:

— Nasze to wszystko. My zarobiliśmy Голос у неї знизився, він пройшов по камері як глибока струя морозу.

Мовчали хвилю, потім завважила Лая:

— За те не питають, хто заробив.

Магда крутнулась до неї:

— Ти думаєш, страшно? Ні трохи не страшно. Арешт? Нам усюди арешт. Чи тут, чи де...

— От тільки Марії, — її шкода, вона тут непотрібно. Чула, Лає, — вона одним пальцем нічого не рушила, то істина правда. Так якби її там не було.

Ленка проказала за нею:

— То правда, так якби її там не було.

Теж сказала Лена.

Магда майже прошептала:

— А вагітна, — завважила, Лає?

І Лая кивнула головою. Вона сковзнула

і знову кутками очей по Марії, її долоні сплелися і втиснулися між коліна. Вона повернулась до Ленки й спитала:

— Хто бував там, у вас, — у Вежбової? Ленка закліпала очима й проговорила живо:

— Різні бували, — військові, цивілі. Цьоця когобудь не приймала.

Лена здригнулась і спинила її різко:

— Не мели.

Вона звернулась до Лаї:

— Тобі кого?

Лая глянула на неї й спитала згодом:

— З суду хто був?

— Ходили два радники, два рази в тиждень. Платили місячно, абонементом. Іноді заходив начальник з повітового, — то всі.

— З поліції?

— Комісар, теж місячно, часом комендант постерунку.

— Більше?

— Ще ми ходили на дім, раз у тиждень: я до одного з магістрату, Ленка на плебанію.

— Всі?

— Всі. Решта — дрібниця. Вежбова перевіряла.

Лая сказала по хвилі:

— Вас пустять. Потримають трохи й пустять.

Магда заворушилась:

— Правда, Лає?

— Правда. Треба тільки в зізнаннях — просто: був бордель, ходили такі й такі, — перелічити по черзі, від найстаршого; теж про поліцію й попів. Хто, коли, скільки платив. Коли був останній раз. Все, просто, одна й друга. Про Магду й Марію, що заманювала до себе. Марію змовляла до аборту, а перед там — так віддаватися.

Все без сорому. Нехай стидаються ті, що призводять до того.

— Є в них закон там, паршивий, але є: забороняє ті доми. Побояться, припинять. Пустять.

Лая змовкла й обтяжила знову мягко. Рамена злягли важкувато здовж тіла, руки звисли довгастими долонями поза коліна.

Ленка зітхнула крадьком і підсунулась до неї. Лена сиділа нерухомо, Магда нагнулась і обдала Лаю теплим поглядом. Говорила шепотом.

— Ти розумієш, Лає, нам байдуже, нам що. Подержать довше, коротше, пустять, — все одно. А Марія ж невинна ні о стільки. Чого їй сидіти? Пустилиби зразу, хиба не видно? Тай вагітна, ти бачиш, Лає?

Так. Лая бачила. Вона глянула знову половинками скошених зіниць. Її долоні торкнулись з місця й лягли мягко на себе.

Марія сиділа неприсутно задавлена в місяшну вікнину. Слухала чогось дуже далекого. Віконна ґрата відбилася чітко в її широких зіницях. Внутрішнє світло заломлювалося на чорних прутах і розсипалося лучками в глибині очей. Марія слухала чогось дуже ближчого.

Мовчали. Під вікнами проскрипіли кроки. Лая спустила ноги додолю й сказала:

— Ляжемо.

Зробили спільне лігво на нарах. Склали одно покривало з хусток і Лаїного коца. Марію поклали в середину. По боках лягли Лая з Леною. За ними Магда й Ленка.

Зіснулися близько й прилягли щільно до себе. Нагрівалися мовчки. Ленка зітхнула коротко й зразу заснула. Потім Магда. Марія лежала горілиць з замкнутими очима й дихала рівно. Лена не спала. Звела до середини рівні стяжки брів і думала напружено. Марія повернулась крізь сон. Лена протягла руку під хусткою й поправила на ній покривало. Була там уже рука Лаї. Сковзнули по собі й лягли поруч. Лена замкнула очі й розгладила брови. Стояло над нею обличчя Лаї, — дивилась на його.

По хвилі спитала:

— Spisz. Łajo?

— Nie śpię.

— — — — —

— Powiedz... to prawda, że biją was w aresztach?

— Prawda.

— Jesteś taka — strasznie spokojna.

— Taka już jestem.

— — — — —

Вранці визвали Лаю на допит. Накинула пальто на плечі й пішла в двері. Була майже дівча ще. Хід мала повільний, широкий, важкувато-безпечний. Ключниця відступила з порога й дала дорогу.

Вернулась згодом. Пускали її, як говорила вчора. Складала на краю нарів клунок і проказувала байдуже:

— Зізнавайте як було. Марію вигородіть зовсім, вона тут ні при чому. Може випустять зразу.

Повторяла ще раз свою адресу. Оставляла коц на руки Магди, принесе, як вийде. Прощалася по черзі за руку. Вийшла помалу в двері. Дивилися вслід за нею.

А ввечері відпустили Марію.

Сходила вниз від замку. В долині світилося місто. На костельній вежі пробила година, в далині озвалися один за одним чотирі тартаки. Прогуділо теж двічі за замком, була сьома.

Марія минула річку, далше було місто. Вулиці налюднювались густо. Вертались робітники серединою дороги, виходили з домів міщани.

Марія пробіралася краєм хідника, вона приставала й питала про Подільне. Більше проходили мовчки, було ніколи. Вона йшла навгад перед себе, її трохи морозило.

Дійшла до перехрестя проти костела, пристанула знову. Минали спішно, трудно було спитати. Марія стояла. Ліворуч була низька, глибока брама, з неї висипалась молодь і опливла її довкола. Хтось затримався біля неї і заговорив знайомо. Марія повернулась — то була Лая. Вона мала на собі круглу сіру шапку і короткий до колін сірий плащик. Марія ледве її пізнала. Вони повернули на ліво й пішли по Поштовій. Лая

йшла поруч неї. Вона підгинала на ході коліна. Її кроки були від цього пливкі й широкі. Йшли мовчки. Людей було менше. Марія заспокоїлась.

Вони минули плянти з криницею, пройшли повз казарми довгими, вузькими вулицями, потім доми відступили в дві сторони, вниз було Подільне. Просто, сірів шлях, що опоясував місто з цього боку, за ним збігав по склону великий пустар, у глибині його темнів бовдур недобудованої кам'яниці і вони повернули до його.

— Тут мешкаємо, — сказала байдуже Лая.

Вони пройшли місток над канавкою й пішли поруч, двома свіжо протертими колійками доріжки. Горішні поверхи кам'яниці дихали понуро пустою крізь діри порожніх вікнин, вниз, в трьох вікнах сутерин жовтіло нафтяне світло й падало короткими смугами на сніг перед шибками. Побіч чорніла широка дощана брама, вона була відхилена дещо й бухала в щілину на двір клубками ядушливого кашлю.

— То батько, — сказала знову Лая.

Вона торкнула одну половину дверей і пропустила Марію в сіни. Було тут зовсім поночі. Сіни здавались безконечні вглиб і висоту. В далекому кутку ліворуч блимала віясто стінна ліхтарка. Її слабе рухливе світло падало зверху на широкий круглий хребет сірого коняки й на похилену спину господаря. Поклавши протягнуті руки на хребет сірого гупав він довго й хрипко, трясучи схованою між ліктями головою. Сплював у передишках під кінські ноги й починав знову.

Лая стояла мовчки при дверях і дивилась у його сторону. Як відкашлявся, помовчала ще, потім спитала рівно:

— Приїхав, батьку.

Він зняв одну руку з хребта коняки й повернувся на голос. Освітлена згори його постать розрослась у ширину й угрузла боками в пільму. Велитенська тінь падала від неї в ніч розпливчато. Вона хиталася широко за рухами вогника в ліхтарні й уся бездонна темінь здригалася за нею вправо і вліво.

Він відповів по хвилі:

— Приїхав. Ти з ким?

— То та з Замку, Марія.

Він сказав згодом:

— Заходьте. Там мати.

Лая оставила Марію і пройшла кудись у темінь. Згодом скрипнули ліворуч унизу двері і смуга світла впала здолу на кам'яні сходи.

— Іди, Маріє, — кликнула Лая від і дверей.

— Тут сім ступнів, — добавила вона, як Марія підійшла до сходів.

Марія зійшла вниз, притримуючись бічної стінки. З кімнати тягнуло сирію теплотою й жарениною. Вона зачинила двері й спинилась біля порога.

Кімната була низька, велика, заставлена під стінами. Праворуч топилась плитка, побита чорною бляхою й підмазана долом.

На ній жарилась різана картопля й варилося щось у банячках. Від неї підходила до Марії жінка з дитиною на руках. То була мачуха Лаїна, друга жінка візника Юди

Крайса. Вона була моложава; зі стриженою як у Лаї головою. Її горішня губа була коротша, вона піднімалась вершечком вгору, відслонюючи дрібку передні зуби. Щось дитяче було від цього в її обличчі і це добре підходило до її зіркатих молодих очей. І тільки великі, важкі груди й віддутий живіт безобразили її постать. Марія пізнала це згодом: вона родила Юді щороку по дитині й її живіт ніколи не вспівав злягти до звичайного рівня. Проте вона не нарікала. Діти в неї вмірали почерез одно й так утворювалась між живими потрібна відстань.

Кайла підійшла до Марії й привіталась за руку.

— Заходь блище, — казала вона, — Лая нам говорила. Нічого, посидиш скільки треба. Таке наше положення, мусим собі помагати.

Вона взяла вільного рукою стілець і підставила до грубки.

— Роздягнися, — казала — сідай отут, погрійся. Змерзла там либонь за ніч. Нічого. Добре, що пустили.

Марія роздягнулась і присіла до грубки. Лая взяла в неї хустку й сачок і віднесла до вішалки. Кайла принялась за варіння. Вона повертала на сковороді картоплю й поглядала прямо на Марію.

— Молода ще, — спитала, — сімнадцять маєш?

— Вісімнадцятий, — сказала Марія. Кайла зітхнула й добавила по хвилі:

— Нічого. Не журися.

Марія не журилася. Вона протягнула руки й приняла від Кайли дитину.

— Це Тіма, — сказала Кайла, — їй сьомий місяць, вона нічого дитина.

Побіч матери стояла Рухля, тій ішло на третю зиму. Вона була повновида, з високими брівками й малими чорними очками. Вона скидалась на Лаю. На долівці перед плитою сидів Дувид. Йому минуло чотирі. Він був тендітний, з великого головою на тонкій шийці. Він все довбався в чомусь, йому було байдуже до других. Його прозвали на вулиці дурненьким. А в тім, хто знає, що з його виросте.

Дитина сиділа спокійно на руках Марії.

— Їй пора спати, — думала Кайла, — вона її покормить.

В кімнату ввійшов батько. Марія встала йому на зустріч.

— Сиди, грійся, — спинив він її, підійшов і привітався. Він був низький, широкоплечий, з великою головою. Хода в його була широка, важкувата, руки тверді і грубі. То Лая була подібна до його. Вона мала його велике, виразне лице, по дівочому потончене. Його стріхаті довгі брови стояли в неї високими, рівними крильцями серед лоба. Його невеликі карі з гострими рисками очі дивились у неї просто, трохи здивовано. Лінія губ була по дівочому посвіжена. Проте лежав у ній, відмінно від лінії батьківських губ, якийсь важкий, трохи несамовитий спокій, що приковував до себе знерухомілу увагу.

Юда скинув зі себе коротку кожушину й підійшов до плити. Протягнув над неї задубілі долоні й поглядав на Марію.

— Зимно на Замку, — спитав він, усміхаючись. Марія й собі усміхнулась і оглянулась за Лаєю.

— А моя Лая привикла, не проймав її. Вона в мене залізна.

— Служила в кого? — спитав по хвилі. Марія сказала.

— І дослужилась. — Він глянув на її живіт і кивнув головою.

— Остав, батьку, — сказала від стола Лая.

— Чого оставити, дочко? Не можна оставляти, доки їм не прийшла за те заплата. А вона їм прийде.

Лая згодилась. Вона їм прийде скоро. Нема що говорити.

Мати поклала дитину в колиску й накрила вечеряти. Вона вигорнула вугілля в черепок і поставила в кутку при дверях. Стіна там стікала вохкістю. В хаті потягло жаром. Кайла вкинула в черепок пучку пахучих зернят, вона була чистьоха.

Сіли всі до стола, Юда покликав Марію.

— В мене також дочка Марія, по нашому Міреле. Вона працює на Волині, а Лая тут, у друкарні.

— Дочки в мене славні, а син помер на Павіяку. Чула Павіак? І добре, що не чула.

Він розгорнув долонею вуси й вечеряв мовчки. Всі вечеряли мовчки. Так Марія осталась у хаті візника Юди Крайса.

Вона не наймалась уже на службу, ніхто добрий не принявби її в такому стані, нікому не хочеться клопоту на свою голову.

Вона ходила на послуги. Ранком прибирала в кімнатах молодого лікаря-дентиста на Сокільській. Кімнат було дві, роботі невелика: протопити грубки, змести порохи, почистити долівки. Проте Марія відчула, що вже обважніла. Колись гуляючи сковзала щітками по долівці, тепер було трудно. Вона ставала навколішки й помагала руками. Груді й живіт звисали важко додолу, спина перегиалась. Вона підводилась з долівки червона й зіпріта й мусіла віддихатись хвилю.

Рівно в девятій приходив лікар. Він був високий, тонкий, з марним і тихим обличчям. В його був м'який, теплий голос, Марія привикла до його зразу. Він проходив у кабінет, Марія подавала воду й посуду, вона могла відходити. Були вже гості. Іноді сиділа між їми Лая. Вона не дивилась на Марію, вона схилялась над газету і дожидала своєї черги.

Було якось, що Марія вернулась пізніше з водою. Лая була вже в кабінеті. Побіч гуділа машина включена в струю, сверлик буравив порожнє повітря. Лая стояла з лікарем біля столика в кутку, зігнута над паперами. Лікар пішов напроти Марії, прийняв від неї воду й відпустив зразу. А ще треба було подати посуду.

Потім ішла Марія на Поштову, там була кухня комітету безробітних. Тут вона стала за другу підручну до куховарки Марти, за першу була Настя, сміхунка чорноброва. Марія сідала біля коша з яриною й обірала картоплю. Наобірувала вона її цілу гору, це була звичайна її робота. Пальці від неї залякали, Марія розводила їх на колінах, пережидуючи, доки не відійдуть. А так було не важко. Іноді присівалась до коша Настя, робота йшла спірніше. Настя цокотіла безупину, її мова розсипалась що хвилини брязкітками сміху.

— Умру сміючись, — казала вона тітці Марті, що сварила на неї від плити. Марія

слухала її радо, посміхаючись мовчки.

Біля одинадцятої забігав у кухню голова безробітних "шалений" Кленик, а згодом з'являлись самі безробітні. Вони приходили з квитками комітету, чергуючись у три зміни. Вони сідали двома рядами здовж столів і їли мовчки й спішно, хоч спішити їм було нікуди. Трудно було їх розрізнити, такі подібні були до себе всі, чоловіки, жінки й діти. Лежало їм щось спільне в складках їх присохлих губ, у западинах вилиць і в темних ямах віч. Було погрозливо сильне, від нього затинався на дві повні години сміх Насті, що вміратиме сміючись. Вона ходила понура між їми, прибираючи посуду, її брови висіли двома чорними хмарами над самими віями. Очі горіли під їми як води серед бурю, їх глибіню ожидала блискавок, що наїлися в хмарах. .

Безробітних було багато, вони все прибували. Іноді не ставало обідів для останніх, вони відходили байдуже. Вони навчились відходити байдуже. Як була між їми жінка з дитиною, Настя затримувала її й садовила між собою й Марією. Вони їли разом. Настя дивилась на дитину, її брови розхмарювалиєь. При кутках губ блукав непевними лієчками сміх. По хвилі він проривався й бризгав усім лоскітно в обличча. Дитина сміялась. Теж мати. Марія відходила з полекшою додому.

Було біля третьої. Вона вже не виходила нікуди. Помагала Кайлі в її малому господарстві. Гляділа дітей, як Кайла відходила. Надумувалась, дивлячись у низькі вікна. її руки розгладжували білі шматки на колінах. Вона схилялась над їми й сшивала одну до одної. Мала вже цього повно у своїй скринці.

1928р.